

РОЗДІЛ 1

ПРІОРИТЕТИ УПРАВЛІННЯ РИНКОВОЮ ЕКОНОМІКОЮ

УДК 330.341

Якубовський С.О.,

доктор економічних наук, професор,

*завідувач кафедри світового господарства і міжнародних економічних відносин
Одеського національного університету імені І.І. Мечникова*

Аблов А.Г.,

*аспірант кафедри світового господарства і міжнародних економічних відносин
Одеського національного університету імені І.І. Мечникова*

РОЛЬ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ В ПРОЦЕСІ РЕФОРМУВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ МОДЕЛІ УКРАЇНИ

В процесі трансформації економічної моделі та побудови ринкових механізмів господарювання перед Україною виникає велика кількість проблем, які потребують скорішого вирішення. Одночасно з цим існує маса перешкод, пов'язаних з визначенням зовнішньоекономічних пріоритетів нашої держави, формуванням інтеграційного вектору та знаходження свого місця у сучасній системі міжнародних економічних відносин. Окрім невирішених питань у сфері зовнішньоекономічної діяльності України в контексті існуючих процесів глобалізації світового господарства в нашій державі накопичилось багато невирішених внутрішніх соціально-правових та економічних проблем, які перешкоджають подальшому розвитку добробуту країни та розбудові демократичної правової держави.

Аналіз міжнародної конкурентоспроможності України показує, що одними з ключових конкурентних переваг нашої країни є газотранспортна система, завдяки якій держава отримує кошти за транзит вуглеводнів з Російської Федерації до країн Європейського Союзу, а інша конкурентна перевага – це мобільна робоча сила, яка нелегально працює в країнах з більш високим рівнем доходів (в цьому випадку це також країни Європейського Союзу та Російська Федерація) та переводить отримані кошти до України. Таким чином, завдяки вищеописаним так званим перевагам й формується основна частка поточного рахунку України. Кошти за транзит вуглеводнів формують позитивний баланс послуг платіжного балансу країни, а переводи заробітчан дозволяють отримати позитивний рахунок поточних трансфертів.

У 2012 році обсяг виплат за транзит вуглеводнів склав понад 4,1 млрд. дол., переводи заробітчан перевищили 4,2 млрд. дол. [1]. Отже, в умовах дефіциту торговельного балансу та балансу доходів України, основними джерелами формуван-

ня надходжень по поточному рахунку залишались газотранспортна система і мобільна та відносно дешева робоча сила.

Єдиним ефективним джерелом підтримання фінансової стійкості платіжного балансу України за таких умов залишається заохочення прямих іноземних інвестицій (ПІІ) до економічної системи нашої держави. Теоретично приплив ПІІ не тільки дозволяє відновити рівновагу платіжного балансу країни але і позитивно впливає на розвиток вже існуючої економічної системи приймаючої країни, створюються підприємства, які дозволяють удосконалити існуючі процеси, зробити процеси горизонтальної та вертикальної концентрації виробництва більш ефективними, що в свою чергу має призвести до зростання рівня індустриального виробництва, в тому числі й експортоорієнтовного. Таким чином, приплив ПІІ має позитивним чином відображатися як на економічному розвитку, так і на рівні міжнародної конкурентоспроможності країни загалом.

Згідно з інформацією Державної служби статистики України за період з 31.12.2011 по 31.12.2012 року обсяг припливу ПІІ в Україну у вигляді акціонерного капіталу склав 5,1 млрд. дол. Однак понад 4,6 млрд. дол. з цієї суми приходить на ПІІ з Кіпру [2]. Таким чином, у 2012 році 90,7% від сукупного припливу ПІІ в державу склали кошти, повернуті з офшорів. Ці інвестиції фактично не можна назвати прямими, та і в загальному не можна називати інвестиціями до реального сектору економічної системи країни–реципієнта. Незважаючи на те, що у платіжному балансі вони відбиваються у фінансовому рахунку як ПІІ, де факто це є український капітал, вивезений до офшорів та повернутий до української економіки, причому вже з отриманням певного статусу, який дозволяє знизити його власникам податковий тиск та отримати певні пільги, режим найбільшого сприяння та державні гарантії.

Динаміка припливу ПІІ з Кіпру до економічної системи України за період з 2009 по 2012 рік має наступний вигляд:

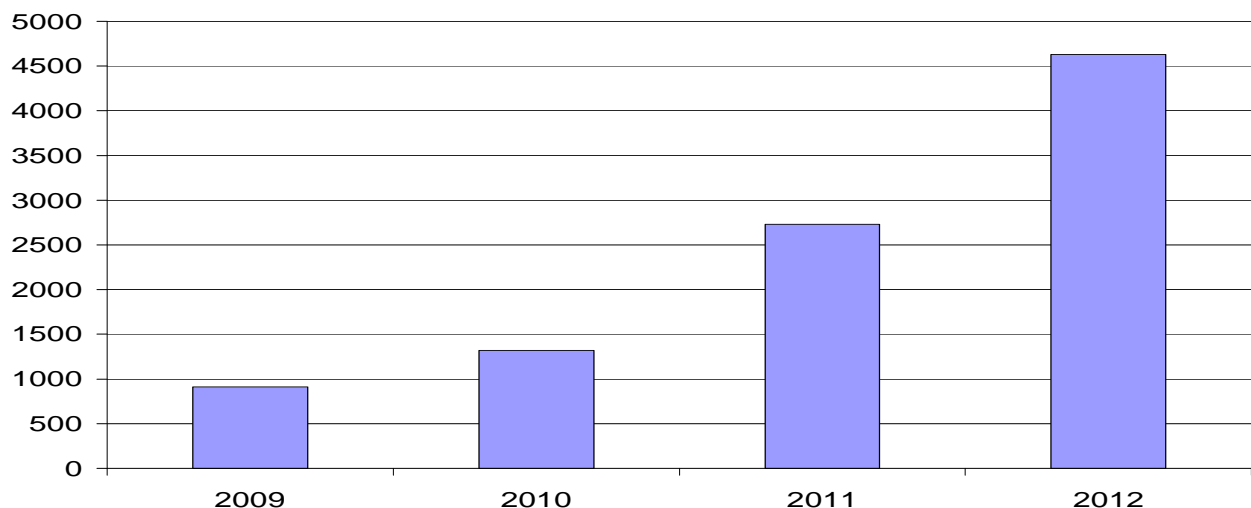

Рис. 1. Динаміка припливу ПІІ з Кіпру до економічної системи України за період 2009–2012 рр. (млн. дол.) [2].

Таким чином, кожного року обсяги офшорного капіталу, повернутого до України зростають колосальними темпами, також цей капітал, як вже відзнача-

лось раніше, отримує льотний статус та режим найбільшого сприяння, що в свою чергу негативно відображується і на надходженнях до державного бюджету України, внаслідок того, що отримання статусу ПІІ дозволяє власникам капіталу знизити податковий тиск. Дефіцит надходжень до держбюджету негативно позначається на соціально-економічній ситуації в країні. Отже, виникає така ситуація, що власники крупного капіталу заощаджують свої кошти завдяки несплаті необхідних податків, а більш незахищені верстви населення держави недоотримають певні виплати або процес збільшення цих виплат значно уповільнюється, в той час як власники крупного капіталу продовжують вивезення українського капіталу до офшорів, уникають оподаткування та лише збільшують свої активи.

Все це призводить до збільшення диференціації суспільства за рівнем життя. Зростає кількість людей, які живуть за межею бідності, що в свою чергу стає причиною збільшення соціальної напруги.

Одночасно з колосальним збільшенням припливу інвестицій з офшорних зон, які фактично не сприяють розвитку соціально-економічної системи країни та практично не збільшують рівень добробуту в державі, має місце негативна тенденція, яка полягає в скороченні припливу ПІІ до реального сектору, а саме ПІІ з Федеративної Республіки Німеччини, Російської Федерації, Австрії тощо.

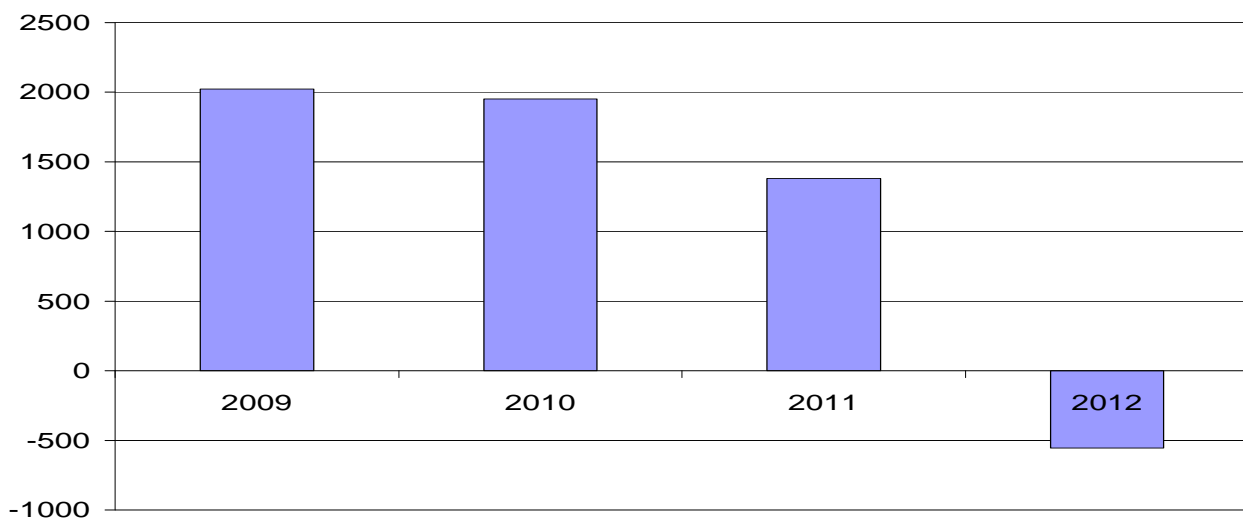

Рис. 2. Динаміка припливу ПІІ з ФРН, РФ, Австрії та Нідерландів до України за 2009–2012 рр. (млн. дол.) [2].

У 2012 році даний показник склав від’ємну суму у $-0,5$ млрд. дол., що було насамперед визвано скороченням припливу інвестицій з основних країн-партнерів та також пов’язано з тим, що Німеччина та Австрія вилучили частину своїх активів з економіки України, які вони інвестували у попередні роки.

Падіння обсягів припливу ПІІ до реального сектору економіки України призводить до зниження рівня промислового виробництва та скорочення кількості працівників, зайнятих в індустріальному секторі. Отже, кількість населення з низьким рівнем доходів або навіть з відсутністю доходів знов зростає, а з нею зростає й соціальна напруга та рівень злочинності, тому що держава не здатна економічно захистити звільнених працівників внаслідок і без того великого дефіциту державного бюджету.

Якщо не відбудеться не яких суттєвих змін в інвестиційній сфері та економічній моделі загалом, то найбільш імовірним для України видається сценарій так званого пасивного розвитку. Цей шлях виходить з подальшої незмінності основного вектору розвитку економічної ситуації в державі, який багато років зберігається без суттєвих змін. Фактично цей сценарій на даний момент залишається базовим для більшості економічних прогнозів, оскільки не передбачає суттєвих політичних, а відповідно і структурних зрушень. Основні риси цього сценарію розвитку мають наступний вигляд:

- 1) ризик занепаду економіки через розвиток нових технологій у світі – передусім тих, що скорочують або взагалі заміщують споживання металу. Така ситуація призведе до ще більшого зниження українського експорту, росту дефіциту торгівельного балансу країни, ще більшого зростання зовнішнього боргу, який буде постійно призводити до девальвації національної валюти, так як перманентне скорочення попиту на основний експортний товар України – метал, буде негативно впливати на рахунок по поточним операціям, який буде все складніше покривати за допомогою позичкового капіталу;
- 2) критична залежність від зовнішнього кредитного фінансування, що ще більш посилює ризики, описанні у попередньому пункті;
- 3) збереження одного з найслабших у регіоні показників іноземних інвестицій на особу, що у разі динамічного розвитку подій, представлених у попередніх двох пунктах, знижує ймовірність вирівнювання макроекономічної ситуації за допомогою покриття дефіциту поточного рахунку припливом іноземного капіталу;
- 4) відсутність справжніх соціально–економічних перетворень, ініційованих державою, на даному етапі мають місце лише деякі зміни, але це важко назвати реформами;
- 5) прискорений економічний розвиток країн, що розвиваються, може дати хибну уяву зростання довгострокового попиту на українську продукцію, проте це буде лише тимчасовим процесом, адже вітчизняні товари будуть скоро витіснені імпортозаміщенням, конкурентами з інших країн, що розвиваються, наприклад Китай має потужні позиції на ринку чорних металів, або новими технологіями.

Одночасно з цим існує й низка інституційних проблем, які заважають впровадженню інвестиційної реформи в Україні:

- 1) бюрократія і корупція, що спричиняють жорстку зарегульованість економіки та ізоляцію від міжнародних правил і стандартів;
- 2) державні активи лежать «мертвим вантажем» і не впливають на розвиток економіки;
- 3) бюджетні кошти розвитку не працюють як засіб для залучення інвестицій і використовуються вкрай неефективно;
- 4) державні гарантії стають прихованим дефіцитом бюджету, а не засобом залучення інвестицій;
- 5) відсутні інвестиційні пропозиції, що відповідають міжнародним стандартам;
- 6) критично низька поінформованість в світі про Україну та її економічний потенціал;

- 7) відсутній механізм персонального супроводу стратегічних інвесторів;
- 8) досі на практиці не здійснюються проекти державно–приватного партнерства, не реалізується “Закон України про концесії” [3].

Для впровадження інвестиційної реформи та побудування ефективної інвестиційної моделі потрібне вирішення проблем, представлених вище. Займатися цим повинна насамперед держава.

З метою подолання цих проблем Президентом України був утворений експериментальний майданчик для практичної адаптації нових економічних підходів, де ключовими принципами є проектне управління, персональна відповідальність, пріоритет інвестиційних коштів над бюджетними, партнерство з кращими світовими компаніями, яке здійснює нова команда, не обтяжена старим бюрократичним досвідом. Цей майданчик – Державне агентство з інвестицій та управління національними проектами України. Агентство є основним відповідальним за інвестиційну реформу, яка покликана:

- радикально змінити процедури адміністрування державних видатків розвитку;
- використовувати обмежений ресурс держави, як засіб для партнерства з приватним капіталом;
- створити необхідну інфраструктуру для залучення інвестицій;
- створити умови для радикального збільшення притоку інвестицій.

Передбачалося, що її результатом стане радикальне покращення інвестиційного клімату та формування системи якісних інвестиційних пропозицій – проектів підготовлених за міжнародними стандартами, але якісного поліпшення в інвестиційній сфері не відбулось, що доводить зменшення припливу іноземних інвестицій до реального сектору економічної системи України та суттєве зростання припливу капіталу з офшорних зон.

Інвестиційна реформа, яка мала початися у 2011 році, передбачала 5 ключових блоків:

- 1) формування механізмів участі українських інвестиційних проектів у міжнародному інвестиційному ринку;
- 2) створення системи інституцій і механізмів, що полегшують діяльність інвесторів в Україні, таких як Український Банк Розвитку (УБР), Фонд регіонального розвитку, Фонд фінансування проектної документації тощо;
- 3) нові механізми співпраці держави і приватних партнерів для мобілізації державних активів та мультиплікації державних коштів розвитку;
- 4) здійснення скоординованої інформаційно–маркетингової кампанії, що суттєво покращить інвестиційну привабливість України у світі;
- 5) формування відповідної законодавчої бази, головними законами якої будуть виступати Закон України “Про Індустріальні Парки”, Закон України “Про Національні Проекти”, Закон України “Про Інвестиційну Діяльність” (зміни), Закон України “Про Адміністрування Держгарантій”, Закон України “Про Застосування Бухгалтерської Звітності Міжнародних Стандартів” [3].

Однак жоден з цих блоків не був виконаним в необхідному ступені. Ключова проблема полягає в тому, що початком інвестиційної реформи мав би бути п’ятий блок реформ, тобто реформування нормативно–правової бази, створення ефективних правил та умов інвестиційної діяльності. За відсутністю цих правил якісне

впровадження інших блоків реформи також є неможливим. Але якщо держава зі свого боку виконає ці нормотворчі процедури, то побудування ефективної інвестиційної моделі країни стане більш реалістичним. у разі вдалого впровадження цих реформ Україна повинна стати на шлях, ключовим аспектом якого стануть інвестиції заради модернізації економіки держави.

Також дуже важливим питанням є контроль за прямими іноземними інвестиціями, щоб вони дійсно були націлені на національні проекти та на модернізацію економічної системи. В цьому питанні потрібно звернутися до досвіду Грузії, де реформування законодавчої бази, дерегуляція та лібералізація економічної системи дозволило скоротити частку капіталів, які вивозились до офшорів та повертались у країну у вигляді ПІІ, маючи певні привілеї та льотне оподаткування, що негативно відбивалося на бюджеті країни.

«Грузинський» сценарій ґрунтується на політичній волі та адміністративній спроможності до впровадження реформ в сфері державного управління та економіки, що мають призвести до радикального поліпшення умов для ведення бізнесу та покращення інвестиційного клімату. Даний сценарій демонструє можливості швидкої дерегуляції та лібералізації економічної системи країни та має наступні основні риси:

- 1) реалізація виключно в економічній площині неможлива, оскільки передбачає насамперед реформу системи державного управління, похідними від якої є якісна економічна політика та сприятливе регуляторне середовище;
- 2) потужний супротив з боку груп інтересів, для яких нинішній економічний режим є джерелом ренти ускладнює реалізацію даного сценарію демократичними методами та створює ризик суттєвого уповільнення реформ, як це сталося у Молдові, або посилення авторитаризму, як відбулося у Білорусії;
- 3) стрімке зростання ВВП, викликане дерегуляцією та лібералізацією економіки, значною мірою відбуватиметься лише формально, за рахунок скорочення тіньового сектору економіки, а не зростання економіки загалом;

Але найважливіші наслідки «грузинського» шляху, які заслуговують найбільшої уваги є:

- 1) висока динаміка зростання показника іноземних інвестицій на особу на початкових етапах реалізації даного сценарію так само значною мірою буде зумовлено поверненням капіталів з офшорів;
- 2) сприятливий інвестиційний клімат та доступність продукції металургії дасть імпульс для розвитку машинобудування, що дозволить Україні підвищити свою позицію в світових виробничих циклах, виробляючи товари з більш високою доданою вартістю;
- 3) залежність української економіки від світового економічного циклу збережеться, втім буде менш критичною через зростання в структурі експорту частки машинобудування, ціни та попит на продукцію якого є більш стабільними у порівнянні з сировинними галузями.

Деякі аспекти з грузинського досвіду можуть стати позитивним прикладом для України у процесі реформування економічної системи нашої держави та стати своєрідним фундаментом для подальшого розвитку та трансформації інвестиційної моделі держави.

Представлені сценарії подальшого розвитку української економічної системи мають свої недоліки та переваги і який би з цих сценарій розвитку не було реалізовано Україною, економіка нашої держави буде становитися ще вразливішою до зовнішніх шоків. Ключова проблема полягає в тому, що світова економіка в сучасних умовах глобалізації постійно змінюється, і навіть для пасивного розвитку також потрібно рухатись вперед.

Таким чином, виходячи з наведених вище проблем, для подолання соціально-економічних дисбалансів в Україні має бути побудована ефективна інвестиційна модель, яка б заохочувала іноземні інвестиції до реального сектору економіки нашою державою з одного боку та не дозволяла проводити масштабні офшорні операції власникам крупного капіталу. Якщо перша частина цього завдання знаходиться в компетенції таких органів Центральної та виконавчої влади як Міністерство зовнішніх справ, Державне агентство з інвестицій та управління національними проектами України та Міністерство економічного розвитку і торгівлі, то друга частина завдання безпосередньо лежить на Міністерстві внутрішніх справ.

В контексті побудови нової інвестиційної моделі державні органи мають зайняти ключове місце. Для більш ефективної роботи в сфері скорочення офшорних операцій необхідна внутрішня взаємодія між такими структурними підрозділами МВС як: 1) Департамент Державної служби боротьби з економічною злочинністю; 2) Департамент інформаційно-аналітичного забезпечення; 3) Управління міжнародних зв'язків; 4) Управління взаємодії з центральними органами виконавчої влади [4], а саме з МЗС, Держінвестпроектком та Мінекономрозвитком України).

Ситуація в сфері інвестиційної політики вкрай складна тому потребує комплексного підходу з багатьох сторін. Проблеми в інвестиційній сфері відображаються не тільки на економічному розвитку держави але і на соціальному та правовому розвитку, перешкоджають розбудові демократичної держави в цілому. Незважаючи на те, що інвестиційну діяльність завжди розглядають як сферу зовнішньоекономічної діяльності, наведене вище дослідження доказує, що це питання охоплює велику кількість аспектів, якими мають займатися не тільки органи виконавчої влади, які займаються зовнішньоекономічними питаннями, але й органи внутрішніх справ України.

Відкритим залишається питання надання органам внутрішніх справ необхідних, закріплених нормативно-правовими актами повноважень для контролю за офшорними процесами, надання цим процесам повноцінного статусу економічних злочинів та введення механізмів припинення офшорної діяльності і методів покарання за неї.

Окрім нормативно-правових, соціально-економічних питань у сфері побудови ефективної інвестиційної моделі існують й методологічні аспекти впровадження. Нова інвестиційна модель, для більшої ефективності, повинна базуватися не тільки на галузевому принципі, але й на регіональному, тобто кожна адміністративно-територіальна одиниця повинна мати свою спеціалізацію, яка опиратиметься на конкурентні переваги регіону. На даному етапі з боку держави вже створені інвестиційні паспорти кожного регіону України, де вказані їх інвестиційні можливості та перспективи.

Окрім методології залучення іноземного капіталу інвестиційна модель повинна мати оптимальні об'єкти на які саме і будуть направлені методи заохочування інвестицій. Цими об'єктами можуть виступати як окремі іноземні корпорації (частіше ТНК), так і країни або інтеграційні угруповання. Для детермінації найоптимальнішого об'єкта, на який повинна орієнтуватися інвестиційна політика України потрібно провести аналіз динаміки притоку ПІІ в Україну за географічним принципом.

Інвестиційна політика має бути багатовекторна, але немає сумнівів, що пріоритетним партнером в інвестиційній сфері для нашої держави є країни Європейського Союзу. Інвестиційна модель нашою держави має пройти певну еволюцію. Як показує дослідження, повністю імплементувати основні концепції моделі економічного розвитку інших держав в нашій країні неможливо, але користуючись їх позитивним досвідом та оцінюючи проблеми з якими вони зіткнулися в процесі реформування є всі можливості для побудування власної інвестиційної моделі та стратегії подальшого економічного розвитку. Найоптимальнішим шляхом була б дерегуляція та лібералізація економіки з паралельною модернізацією нормативно-правової бази. По завершенню будування необхідного бекграунду інвестиційної моделі, наступним кроком має стати модернізація інвестиційної моделі за стандартами країн ЄС, зрозуміло, що на перших етапах основної базою для удосконалення моделі має стати механізми та стандарти країн Вишеградської групи. у разі успішного впровадження цих двох етапів вже з'явиться надія на подальший розвиток інвестиційної моделі до рівня країн ЄС-15, але на даному етапі це ще далека перспектива.

Література

1. Національний банк України. Динаміка платіжного балансу України за 2012 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://bank.gov.ua/>
2. Державний комітет статистики України. Динаміка ПІІ в Україну за 2009–2012 рр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua/>
3. Державне агентство з інвестицій та управління національними проектами України. Концепція інвестиційної реформи в Україні від 6 квітня 2011 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrproject.gov.ua/sites/default/files/files/Invest_Reforma_UKR.pdf
4. Міністерство внутрішніх справ України. Структура МВС України (станом на 11.02.2013 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mvs.gov.ua>

Анотація

Якубовський С. О., Аблов А.Г. Роль державного регулювання в процесі реформування інвестиційної моделі України. – Стаття.

У статті розглядається проблема державного регулювання в процесі реформування інвестиційної моделі України. Досліджуються конкурентні переваги України, приділяється увага заохоченню прямих іноземних інвестицій до економічної системи. Вивчається питання побудови ефективної інвестиційної моделі.

Ключевые слова: державне регулювання, інвестиції, інвестиційна політика, інвестиційна реформа.

Аннотация

Якубовский С. А., Аблов А.Г. Роль государственного регулирования в процессе реформирования инвестиционной модели Украины. – Статья.

В статье рассматривается проблема государственного регулирования в процессе реформирования инвестиционной модели Украины. Исследуются конкурентные преимущества Украины, уделяется внимание поощрению прямых иностранных инвестиций в экономической системе. Изучаются вопросы построения эффективной инвестиционной модели.

Ключевые слова: государственное регулирование, инвестиции, инвестиционная политика, инвестиционная реформа.

Annotation

Yakubovskiy S.A., Ablov A.G. The role of government regulation in the process of reforming the investment model of Ukraine. – Article.

In the article the problem of government regulation is examined in the process of reformation of investment model of Ukraine. The competitive edges of Ukraine are investigated, paid attention to encouragement of direct foreign investments in the economic system. The questions of construction of effective investment model are studied.

Key words: government regulation, investments, investment politics, investment reform.